

**L'IMPACTE D'HELENE DEUTSCH:
PSICOLOGIA DE LES DONES, EN L'ÀMBIT FEMINISTA**
**EL IMPACTO DE HELENE DEUTSCH:
PSICOLOGÍA DE LAS MUJERES, EN EL ÁMBITO FEMINISTA**
**HELENE DEUTSCH'S IMPACT:
PSYCHOLOGY OF WOMEN, IN FEMINIST FIELD**

*Rosa Sos Peña**

Doi: 10.7203/anuari.psicologia.16.1.73

Resum

En aquest treball s'ha analitzat l'obra d'Helene Deutsch *The psychology of women*, amb l'objectiu de conèixer la seua influència en la Psicologia de la dona. Per això, per mitjà d'una metodologia bibliomètrica s'ha elaborat una base de dades bibliogràfica, a partir del *Social Sciences Citation Index* (1956-2005). Els resultats indiquen que aquest llibre ha estat citat un considerable nombre de vegades, la qual cosa mostra l'impacte de l'aproximació psicoanalítica en el camp feminista. Els autors que més l'esmenten pertanyen a l'aproximació psicoanalítica, a la Psicologia del desenvolupament i a l'àmbit feminista. Entre les revistes que més el refereixen, hi abunden les psicoanalítiques. Així mateix, els autors més citats en les referències dels articles que l'esmenten s'integren en el moviment psicoanalista. En conclusió, encara que la interpretació de la teoria psicoanalítica estigué esbiaixada en contra de la dona, aquesta obra ha exercit un important paper en l'àmbit feminista.

Paraules clau: bibliometria, acoblament bibliogràfic, Helene Deutsch, psicoanàlisi freudiana, Psicologia de les dones.

* Departament de Psicologia Bàsica, Clínica i Psicobiologia. Facultat de Ciències Humanes i Socials. Universitat Jaume I, Avda. Sos Baynat, s/n12071. Castelló. Correspondència: <sos@psb.uji.es>.

Resumen

*En este trabajo se ha analizado la obra de Helene Deutsch *The psychology of women*, con el objetivo de conocer su influencia en la Psicología de la mujer. Así por medio de una metodología bibliométrica se ha elaborado una base de datos bibliográficos a partir del Social Sciences Citation Index (1956-2005). Los resultados indican que este libro ha sido citado un considerable número de veces, lo cual muestra el impacto de la aproximación psicoanalítica en el campo feminista. Los autores que más lo citan pertenecen a aquella aproximación psicoanalítica, a la Psicología del desarrollo y al ámbito feminista. Y entre las revistas, abundan las psicoanalíticas. Asimismo, los autores más citados en las referencias de los artículos que lo mencionan se integran, también, en el movimiento psicoanalista. En conclusión, aunque la interpretación de la teoría psicoanalítica estuvo sesgada en contra de la mujer, esta obra ha ejercido un importante papel en el ámbito feminista.*

Palabras clave: bibliometría, ajuste bibliográfico, Helene Deutsch, psicoanálisis freudiana, Psicología de la mujer.

Abstract

*In this study, we have analysed the book by Helene Deutsch, *The psychology of women*, with the aim of knowing her influence in the field of women's psychology. To that end, using bibliometric methods we had devised a data base from the Social Sciences Citation Index (1956-2005). The results evidence, that this book has received a considerable number of cited references which indicate her impact of the psychoanalytic approach within the feminist field. The authors most cited belong psychoanalytical approach, developmental psychology and women's psychology. And the most cited journals abound the psychoanalytic field. Additionally, the authors most cited in the references of cited articles have integrated into the psychoanalytic movement. In conclusion, although the psychoanalytic theory was biased against woman, however, this book has performed a prominent role in the feminist field.*

Key words: bibliometry, bibliographic coupling, Helene Deutsch, freudian psychoanalysis, Psychology of women.

Introducció

A la fi del segle XIX i principis del segle XX, a Viena, la vida cultural hi era intensa, hi predominava una moral victoriana que va resultar decisiva en la valoració del nombre de dones considerades histèriques i l'explicació que es feia d'aquest fenomen. Si bé la majoria de casos d'histèria eren casos de dones, joves de l'alta burgesia, jueves que van emmalaltir després d'estar esperant un

marit o cuidant de germans o pares (Bosch Fiol, Ferrer Pérez i Manassero-Mas, 1994). En aquest context cultural va sorgir la psicoanàlisi de Freud, però ell no va psicoanalitzar únicament dones (Schafer, 1974; Wittkower i Robertson 1978; Schutt, 1995; Masling, Bornstein, Fishman i Davila, 2002).

En la seua teoria del complex d'Èdip, Freud va assenyalar que la dona difereix de l'home, desenvolupa l'enveja del penis, que simbolitza una posició social de la dona inferior a la de l'home, i que és en la fase fàlica quan s'aconsegueix l'estructuració d'un caràcter masculí i un de femení. D'ella es derivaran les altres qualitats que reconeixem com a masculines o femenines (Freud, 1965; Tortosa & Civera, 2006; Bermejo, Mayor & Tortosa, 2006).

Una de les seues estudiantos favorites, que es va analitzar amb ell, va ser Helene Deutsch (1884-1982), que va utilitzar també el concepte del complex d'Èdip. La dona sent l'absència d'un òrgan masculí que provoca el complex de castració, el problema que deriva de l'enveja del penis.

Deutsch va aconseguir ser directora del *Vienna Psychoanalytic Institute* i figura molt reconeguda en l'àmbit psiquiàtric de Viena. En 1935es va traslladar als Estats Units a causa de la pressió del nazisme. Alguns anys després, en 1944, en temps de la Segona Guerra Mundial, va escriure el llibre *The Psychology of women*, publicat en dos volums.

L'autora hi va intentar explicar la vida psíquica de la dona normal a partir de centenars de casos que havia tractat en la seua clínica psicoanalítica (Deutsch, 1944, 1945, 1965, 1991).

Encara que Deutsch va estudiar aspectes que ja havia analitzat Freud, com ara el narcisisme, el va entendre com un tret específic i de diferenciació de la feminitat. La dona sent necessitat de ser admirada i estimada. Desitja un amor exclusiu per sempre, que va acompanyat d'una por a la pèrdua. Es va atrevir amb nous problemes com ara el del masoquisme, que el va concebre com una funció de l'ego en la dona que espera un amor i no té necessitat de buscar feina. El masoquisme femení és com un mecanisme instintiu que dirigeix l'energia cap endins, mentre que en l'home es canalitza cap enfora i va unit a l'agressió masculina (Deutsch, 1944).

El masoquisme i la passivitat estan connectats, són el resultat de la constitució femenina, amb la qual cosa s'oblida el procés de socialització que és el principal determinant per a la passivitat, la falta de desig i el masoquisme. De la mateixa manera que Freud, Deutsch mantenia que els homes són actius i les dones passives. En la dona hi ha una inhibició constitucional que no hi ha pas en l'home, i sorgeix com a resultat del procés de sublimació que converteix la seua sexualitat en més espiritual que en l'home. L'objectiu d'aquest treball és conèixer la influència de l'obra *The psychology of women* en el camp feminista.

Mètode

En el present estudi, per mitjà d'una metodologia bibliomètrica, a més d'altres mètodes qualitius, hem elaborat una base de dades bibliogràfica a partir del *Social Sciences Citation Index*, des de 1956 fins a 2005, per estudiar l'impacte de l'obra esmentada al llarg dels cinquanta anys estudiats en la Psicologia de la dona. Els indicadors analitzats han estat els següents: referències citades de l'obra estudiada, els autors que més la citen i les revistes que més l'esmenten. A més, hem examinat els autors més citats en les referències dels articles que citen aquesta obra (Kessler, 1963).

De les bases de dades que produeix la *Web of Science*, hem seleccionat el *Social Sciences Citation Index*, que es dedica a les ciències socials, entre elles la Psicologia, i en la secció de referències citades, hem buscat, en el camp d'autor citat, el nom de Deutsch, i en el de treball citat, el títol de l'obra estudiada, des de l'any 1956 fins a 2005 (Garfield, 1979; Thomson Reuters, 2015).

Resultats

Referències citades

Les referències citades de l'obra estudiada fan un total de 83, amb una mitjana anual d'1,66 referències –figura 1–, un valor alt que indica el seu impacte en el camp. Si considerem que en aquest mateix període de temps, l'obra de Sigmund Freud *La interpretació dels somnis* té 267 referències citades, amb una mitjana anual de 5,34, que és una obra de les més citades en Psicologia (SSCI, 1956-2005).

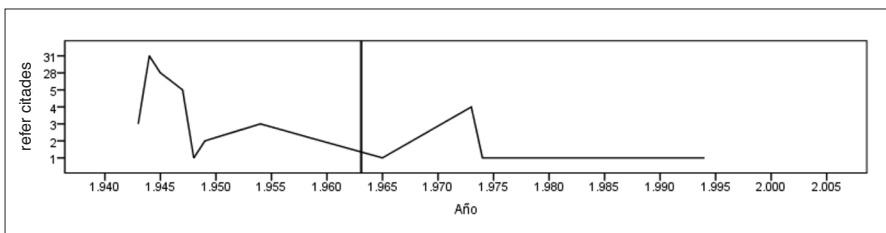

Figura 1. Referències citades de l'obra d'Helene Deutsch: *Psychology of women* (SSCI, 1956-2005).

Si analitzem la seua evolució, segons l'any de publicació, observem que és citada fins a l'any 1994, amb nombroses oscil·lacions. S'aprecia un pic en els

anys 1944 i 1945, just quan es van publicar els dos volums de l'obra estudiada. I un nou pic, encara que menys pronunciat que el primer, l'any 1973, que coincideix amb la creació de la divisió 35 de l'APA, *Society for the Psychology of Women*. En la dècada de 1970 a 1980 la Psicologia de la dona es va convertir en un camp multidisciplinari. Una conseqüència d'això va ser l'augment del nombre de recerques sobre la qüestió. En els anys següents van començar a publicar-se llibres, articles, comunicacions a congressos i tesis i es van editar diverses revistes. A més, cal considerar la publicació de números especials de revistes sobre la qüestió (Unger, 1979; Marecek, 2001; Rutherford, 2011).

Tanmateix, apareix una disminució de 1974 fins a 1994 i ja després no és citada –últims 18 anys–. La qual cosa pot ser deguda al pas del temps i fins i tot al menor impacte d'aquesta obra en el moviment psicoanalític feminista actual.

Autors que més la citen

En relació amb les referències, el total d'articles que la citen és de 507 i el d'autors diferents que la citen és de 732. Entre els deu autors que més la citen l'obra estudiada destaca que figuren sis dones psicòlogues i solament quatre homes. La qual cosa no és habitual en aquest tipus d'estudis, en els quals predominen els homes. Entre ells fan 43 cites, que suposen un 8,5 % del total dels articles que la citen –figura 2–.

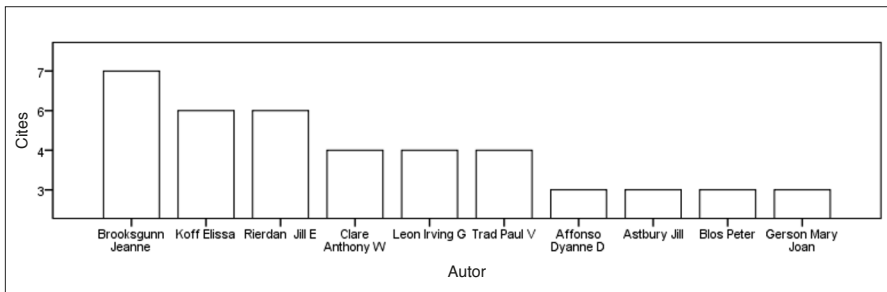

Figura 2. Autors més citadors de l'obra d'Helene Deutsch: *Psychology of women* (SSCI, 1956-2005).

Si els agrupem per contingut temàtic, trobem un primer grup que amb una aproximació psicoanalítica estudia la dona. Així, Peter Blos s'interessa pels factors preedípics en l'etiologia de les dones delinqüents. Mentre que Mary Gerson analitza l'atractiu entre les dones durant la maternitat. Per la seua banda, Irving León analitza la pèrdua perinatal en la dona. Mentre que Paul Trad estudia la relació de les noies adolescents amb la mare.

Des de diferent perspectiva, en l'àmbit de la Psicologia del desenvolupament, diversos autors estudien així mateix a la dona. Així, Elissa Koff i Jill Rierdan col·laboren en els seus estudis en el camp de la Psicologia de la dona. Ambdues investiguen les actituds de les adolescents enfront de la imatge corporal i la preparació de les preadolescents per a la menstruació. En el camp de la infermeria, Dyanne Affonso estudia els símptomes de la depressió en la mare durant el postpart. Mentre que en el camp de la medicina, Jill Astbury examina els efectes de la violència contra la dona i els fills. En un segon grup, que investiga la Psicologia evolutiva, destaca Jeanne Brooksgunn –l'autora que la més cita–, la qual analitza els efectes de l'ordre de naixement en els germans i les conseqüències de la disciplina en l'infant petit. I en el cap de la psiquiatria, Anthony Clare estudia la relació entre l'abús sexual en la infància, la depressió adulta i l'alcoholisme clínic.

Revistes que més la citen

El total de revistes que la citen és de 202. Entre les onze revistes que més esmenten l'obra estudiada fan 139 referències, que signifiquen el 27,4% del total d'articles que la citen.

Entre les revistes hi abunden les del camp psicoanalític: *Journal of the American Psychoanalytic Association*, *Psychoanalytic Study of the Child*, *Psychoanalytic Quarterly*, *Psychoanalytic Review*, *International Journal of Psychoanalysis* i *Journal of the American Academy of Psychoanalysis* –taula 1–.

TAULA 1

Revistes que més citen l'obra d'Helene Deutsch The Psychology of women (SSCI, 1956-2005)

Revista	Cites	%
<i>Journal of the American Psychoanalytic Association</i>	21	4,14
<i>International Journal of Psychoanalysis</i>	19	3,75
<i>Psychoanalytic Study of the Child</i>	19	3,75
<i>Psychoanalytic Quarterly</i>	14	5,57
<i>Psychoanalytic Review</i>	11	2,17
<i>American Journal of Orthopsychiatry</i>	11	2,17
<i>Journal of the American academy of Psychoanalysis</i>	10	1,97
<i>Journal of psychosomatic Obstetrics and Gynecology</i>	9	1,77
<i>Journal of Nervous and Mental Disease</i>	9	1,77
<i>British Journal of Medical Psychology</i>	8	1,58
<i>Psychology of Women Quarterly</i>	8	1,58

Juntament amb les revistes de l'àmbit de la medicina i la psiquiatria: *American Journal of Orthopsychiatry*, *Journal of Psychosomatic Obstetrics and Gynecology*, *Journal of Nervous and Mental Disease*, *British Journal of Medical Psychology*. Finalment, n'apareix una del camp de la Psicologia de la dona: *Psychology of Women Quarterly*.

La revista que més cita l'obra estudiada és el *Journal of the American Psychoanalytic Association*, que té el 4,1% dels articles que la citen. Aquesta publicació és una de les més valorades en el camp psicoanalític.

Acoblament bibliogràfic

El total de referències dels 507 articles que citen l'obra, *Psychology of women*, en els cinquanta anys estudiats (SSCI, 1956-2005), és de 23.417, amb una mitjana de 46,19 referències per article que la cita i una mitjana anual de 468,34 referències.

Dels deu autors més citats juntament amb l'obra estudiada, nou pertanyen al camp psicoanalític i un a l'àmbit de la Psicologia del desenvolupament. D'ells, sis són dones i quatre homes –figura 3–. I també cal assenyalar que Jeanne Brooks-Gunn apareix com a autora que més la citai també entre les més citades en les referències dels autors que la citen.

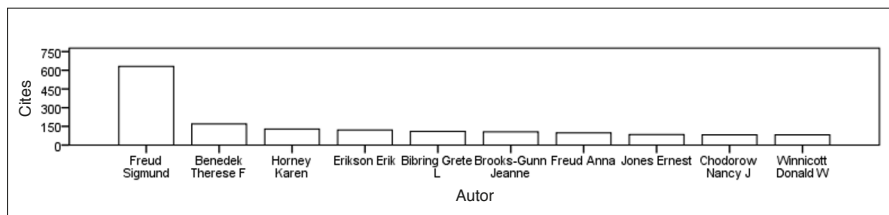

Figura 3. Autors més citats a les referències dels articles citadors de l'obra d'Helene Deutsch: *Psychology of women* (SSCI, 1956-2005).

Entre els deu autors més citats en les referències dels articles de l'obra estudiada sumen 1.612 cites, que suposen el 6,9 del total. D'ells, l'autor més citat és Sigmund Freud, que en té 631, més del triple del següent autor. Aquest com a fundador de la psicoanàlisi va treballar principalment amb pacients que eren dones histèriques, potser per això va presentar una percepció inferior de la dona.

La major part dels autors pertanyen al moviment psicoanalista, com Helene Deutsch. Així, des d'aquesta perspectiva, Therese Benedek estudia les relacions mare-fill i les funcions psicosexuals en la dona. Per la seua banda, Karen Hor-

ney s'interessa pel problema del masoquisme femení, la cultura i la neurosi. Mentre que Erik Erikson investiga la relació entre la infància i la societat, així com per la identitat del jove negre. I Grete Bibring estudia el complex d'Èdip en la família matriarcal.

En aquesta mateixa aproximació, Anna Freud aplica la psicoanàlisi a l'anàlisi de l'infant. Mentre que Ernest Jones estudia la psicoanàlisi i l'adolescència. En similar temàtica, Donald Winnicott investiga la psicoanàlisi, el paper de la mare i la família en el desenvolupament de l'infant. Mentre que Nancy Chodorow s'interessa per la psicoanàlisi i el gènere com a construcció cultural.

En un perspectiva diferent, en l'àmbit de la Psicologia del desenvolupament, Jeanne Brooks-Gunn examina la interacció mare-infant en els grups ètnics.

Discussió i conclusions

Segons indiquen els resultats (SSCI, 1956-2005), l'obra d'Helene Deutsch *Psychology of women* ha estat citada un gran nombre de vegades la qual cosa mostra un gran impacte en el moviment psicoanalític del camp de la Psicologia de la dona. Encara que s'aprecia un descens en els últims 18 anys, que es pot deure al transcurs del temps i a la seua menor influència en l'actualitat.

Entre els autors que més la citen apareixen investigadors rellevants que estudien en la seua major part la dona, principalment amb l'aproximació psicoanalítica i la Psicologia del desenvolupament. Entre les revistes que més la citen també abunden les revistes psicoanalítiques.

Per la seua banda, l'acoblament bibliogràfic ens ha estat útil per a establir una relació de similitud entre els autors més citats en les referències dels articles que la citen, els quals són en la major part del moviment psicoanalista, com l'autora estudiada.

La teoria psicoanalítica va estar esbiaixada en contra de la dona. En les seues concepcions sobre la dona, Deutsch va seguir els costums de l'època, i desenvolupà la psicoanàlisi freudiana fins i tot amb algun canvi.

Tanmateix, la psicoanàlisi d'Helene Deutsch serà qüestionada pel desenvolupament del moviment: Karen Horney, Alice Balint, Melanie Klein, Donald W Winnicott, Margaret Mahler, W. R. D. Fairbairn, John Bowlby i Harry Stack Sullivan, entre altres (Klein, 1932; Horney, 1946; Thompson, 1950; Klein, Heimann, Isaacs, i Riviere, 1952; Alpert, 1986; Buhle, 1998).

En l'actualitat, en l'estudi de la dona, en una perspectiva social, es considera el context social i cultural juntament amb la multidisciplinarietat del camp (Eagle, 1984, 2011; Schwartz i Bassin, 1993; Kremen, 2001). En aquesta mateixa línia, algunes feministes, com ara Friedan i Bardinter, assenyalen que Deutsch

va seguir fidelment la teoria freudiana, que concebia la dona com un home castrat y masoquista, massa dependent de l'home (Friedan, 1963; Bardinter, 1980). Mentre que des de fa anys, en el moviment feminista el masoquisme s'entén com a patològic (Lachmann, 1985; Saari, 2000; Forrester, 2012).

En conclusió, Helene Deutsch va estendre la psicoanàlisi freudiana continuant amb els mateixos postulats, encara que amb alguna modificació. En aquest llibre, Helene Deutsch va fer un treball pioner estudiant amb profunditat la dona, encara que va prosseguir amb la tradició freudiana, i va realçar la dimensió biològica i la inferior anatomia de la dona que mantenia la psicoanàlisi clàssica. Tanmateix, l'obra estudiada va fer una notable contribució a l'àmbit feminista.

Referències

- Alpert, J. L. (1986). *Psychoanalysis and women: Contemporary reappraisals*. Hillsdale: The Analytic Press.
- Bermejo, V.; Major, L. i Tortosa, F. (2006). La psicoanàlisi. En F. Tortosa & C. Civera (Eds.), *Història de la psicologia*. Madrid: McGraw Hill.
- Bosch Fiol, E.; Ferrer Pérez, V. A. i Manassero-Mas, M. A. (1994). Anàlisi històrica del concepte de malaltia histèrica. *Revista d'Història de la Psicologia*, 15(3-4), 329-334.
- Buhle, M. J. (1998). *Feminism and its discontents: A century of struggle with psychoanalysis*. Cambridge: Harvard University Press.
- Deutsch, H. C. (1944). *The psychology of women*. Vol 1. New York: Grune & Stratton.
- Deutsch, H. C. (1945). *The psychology of women. A psychoanalytic interpretation*. Vol. 2. Motherhood. New York: Grune & Stratton.
- Deutsch, H. C. (1965). *Neuroses and character types: Clinical psychoanalytic studies*. New York: International Universities Press.
- Deutsch, H. C. (1991). *Psychoanalysis of the sexual functions of women*. London: Karnac Books.
- Eagle, M. N. (1984). *Recent developments 'in' psychoanalysis: A critical evaluation*. New York: Mc Graw Hill.
- Eagle, M. N. (2011). Psychoanalysis and the enlightenment visió: An overview. *Journal of the American Psychoanalytic Association*, 59(6), 1099-1118.
- Forrester, J. (2012). Special Issue: Psychoanalysis in mid-twentieth century Britain: Documents, commentary, history. *Psychoanalysis and History*, 14(1), 1-4.
- Freud, S. (1965). *Some psychological consequences of the anatomical distinction between the sexes*. In the *Estàndard Edition*. London: Hogarth Press.

- Garfield, E. (1979). Is citation analysis a legitimate evaluation tool? *Scientometrics*, 1, 359-375.
- Kessler, M. M. (1963). Bibliographic coupling between scientific papers. *American Documentation*, 14(1), 10-25.
- Klein, M. (1932). *Introduction to child analysis*. London: Hogarth.
- Klein, M.; Heimann, P.; Isaacs, S. i Riviere, J. (1952). *Developments 'in' psychoanalysis*. London: Hogarth Press and Institute of Psychoanalysis.
- Kremen, A. M. (2001). How will psychoanalysis integrate new scientific developments? *Psychoanalytic Psychology*, 18, 560-565.
- Horney, K. (1946). *Llaure you considering psychoanalysis?* New York: Norton & CO.
- Lachmann, F. M. (1985). Discussion of new directions in psychoanalysis by Michael Franz Basch. *Psychoanalytic Psychology*, 2(1), 15-19.
- Masling, J.; Bornstein, R. F.; Fishman, I. i Davila, J. (2002). Can Freud explain women as well as men? *Psychoanalytic Psychology*, 19(2), 328-347.
- Marecek, J. (2001). After the facts: Psychology and the study of gender. *Canadian Psychology/Psychologie Canadienne*, 42(4), 254-267.
- Rutherford, A. (2011). *Handbook of international feminisms*. New York: Springer Verlag.
- Saari, C. (2000). Special Issue: Papers from the 7th Conference of the National Membership Committee on Psychoanalysis, «Inclusions and Innovation: Visions for Psychoanalysis in the New Millennium». *Clinical Social Work Journal*, 28(4), 349.
- Schafer, R. (1974). Problems in Freud's psychology of women. *Journal of the American Psychoanalytic Association*, 22, 459.
- Schutt, F. (1995). El pensament freudià en 1895: Estudis sobre la història cent anys després. *Anuari de Psicologia*, 67, 9-14.
- Schwartz, A. E. i Bassin, D. (1993). Special issue on women, psychoanalysis, and gender: Editors' introduction. *Psychoanalytic Psychology*, 10(3), 315.
- Thompson, C. (1950). *Psychoanalysis: Evolution and development*. New York: Grove Press.
- Thomson Reuters (2015). *Web of Science*. <<http://thomsonreuters.com/en/products-service/scholarly-scientific-research.html>>.
- Tortosa, F. i Civera, C. (2006). *Història de la psicologia*. Madrid: McGraw Hill.
- Unger, R. (1979). Toward a redefinition of sex and gender. *American Psychologist*, 34, 1085-1094.
- Wittkower, E. D. i Robertson, B. M. (1978). Sex differences in psychoanalytic treatment. *Social Science & Medicine*, 128, 219-222.